

OSVRT NA ENGLESKO-HRVATSKU LEKSIKOGRAFIJU
(POVIJESNO-BIBLIOGRAFSKI PREGLED)

UDK 801.3:801.316:001.4

Namjera je ovog osvrta dvojaka. Nastojat ćemo, s jedne strane, iscrpno prikazati razvoj englesko-hrvatske leksikografske djelatnosti u nas, dakle kronološkim redom prezentirati sve samostalne englesko-hrvatske i hrvatsko-engleske rječnike opće namjene,¹ objavljene u nas ili izvan naše zemlje, imajući pri tom na umu i društveno-povijesni kontekst u kojem su nastali. Na primjeru te leksikografije pokušat ćemo, s druge strane, ilustrirati razvoj metodologije obrade dvojezične leksikografske građe i tako ustanoviti put i metode izgrađivanja leksikografske svijesti u naših autora, te koliko je ona bila i jest u dosluhu s razvojem lingvističke teorije i znanstveno-metodološke aparature u širem smislu.

Kao što su već napomenuli neki autori, leksikografija uglavnom kaska za praktičnim spoznajama suvremene lingvističke misli, ali to je neizbježna posljedica same njezine naravi i predmeta kojim se bavi. Leksikografska se djela, po pravilu, rađaju sporo i mukotrpno i često se, osobito ona kvalitetnija, dugo zadržavaju u upotrebi. To rezultira i dugotrajnim procesom formiranja stanovitog oblika leksikografske tradicije, posebno dvojezične, ali istodobno razumijeva i dugogodišnje robovanje toj tradiciji, te spore i rijetko radikalne pomake u njezinu razvoju.

No vratimo se s područja teoretskih pretpostavki praktičnim leksikografskim činjenicama. Jedan od najezaktnijih i ujedno ključnih parametara evaluacije određenoga leksikografskog djela nesumnjivo je način strukturiranja građe, što se najčešće svodi na strukturu osnovne leksikografske jedinice — natukničkog članka.² Drugim riječima, pošavši od pretpostavke da je oblik prezentacije leksikografske građe jedan od bitnih pokazatelja izgrađenosti leksikografske teorije na kojoj se osniva, kao i stupnja uspješnosti njezine praktične primjene, u ovom ćemo radu navedena leksikografska djela vrednovati analizirajući njihovu formalnu strukturu.

U skladu s tom koncepcijom, ovaj je rad podijeljen u dvije cjeline.

I. Povijesno-bibliografski pregled englesko-hrvatske leksikografije

Počeci hrvatske dvojezične i višejezične leksikografije datiraju još s kraja 16. stoljeća, a leksikografska je tradicija prilično jaka i kontinuirana. U prvim stoljećima te žive leksikografske djelatnosti dominiraju latinski i talijanski jezik, u 19. stoljeću primat pripada njemačkome, a prvi značajniji kontakti s engleskim jezikom ostvaruju se, zbog geografske i kulturne uda-

¹ Isključeni su stručni rječnici, dani uz udžbenike kao njihov sastavni ili popratni dio te rječnici interne namjene.

² O nekim pitanjima leksikografske terminologije opširnije vidjeti u: M. Bratanić, *Prilog za dvojezičnu leksikografsku teoriju*, »Jezik«, god. 27, br. 1, 1979/1980, Zagreb, str. 1-9.

ljenosti, tek u drugoj polovici prošlog stoljeća. Do tada su s engleskim jezikom i literaturom direktno kontaktirali samo izolirani intelektualci, mahom ilirci.³ Potreba za englesko-hrvatskim rječnikom pokazala se, ipak, znatno prije nego što ga je hrvatska kulturna sredina dobila. Sve do početka ovog stoljeća tada već širi krug hrvatske inteligencije koji je dolazio u dodir s engleskim jezikom i književnošću bio je upućen isključivo na posrednu njemačku i francusku leksikografiju.

1. Aleksander Lochmer, *Englesko-hrvatski rječnik*, Ivo Pl. Hreljanović, Senj, 1906, (6 +) 1112 str.

Aleksander Lochmer jedan je od pionira naše anglistike — osnivač lektorata za engleski jezik na Zagrebačkom sveučilištu, pisac prvih naših udžbenika engleskog jezika, prve engleske gramatike i prve fonetike engleskog jezika na hrvatskome te vrstan leksikograf i autor našega najstarijeg englesko-hrvatskog rječnika. Svjestan sve izraženije potrebe za takvim priručnikom, koja se očitovala ne samo u kulturnoj atmosferi u Hrvatskoj potkraj prošlog stoljeća, već i zbog sve jačih trgovačkih i pomorskih veza te velikog broja naših iseljenika u SAD, Lochmer sastavlja opsežan i ambiciozan englesko-hrvatski rječnik i tiska ga 1906. u svom rodnom mjestu Senju. Prvobitno je bilo zamišljeno da djelo izađe u obliku 10 do 12 manjih sveščića po četiri arka, pa su tako već 1895. godine objavljeni prvi i drugi svezak (*A do Benign* i *Ben do Courtesy*), ali se odustalo od te namjere, te je 1906. godine rječnik objavljen u cjelovitom obliku, kao impozantno djelo od 1112 strana, s više od 45 000 riječi.⁴ Naišao je na znatan odjek u domovini, a zapažen je i izvan naše zemlje, pa je zanimljivo zabilježiti izjavu istaknutog engleskog filologa W. R. Morfilla u povodu izlaska tog djela.⁵

»Cilj je profesora A. Lochmera, pri sastavljanju njegova korisnog *Englesko-hrvatskog rječnika* pomoći svojim zemljacima da usvoje naš jezik, u čije je dostojanstvo, budućnost i perspektivu on sam duboko uvjeren. Ovdje on donosi mnoštvo vrijednih informacija, rezultat dugogodišnjeg proučavanja i rada ... Rječnik profesora Lochmera može znatno pridonijeti širenju znanja engleskog jezika jer vrlo malo ljudi, među onima kojima engleski nije materinski, poznaje naš jezik tako dobro kao on, a bit će i od velike koristi Englezima koji žele naučiti srpsko-hrvatski, jedan od najplemenitijih od svih slavenskih jezika. Tom vrijednom i za služnom djelu možemo u ovom našem engleskom filološkom časopisu poželjeti samo srdačnu dobrodošlicu.«

Na početku rječnika autor donosi popis znakova upotrijebljenih za bilježenje izgovora, te svaki glas ilustrira adekvatnim primjerima. Zatim navodi popis kratica, uglavnom za gramatičke kategorije, a uz te gramatičke odrednice Lochmer uvodi i upotrebnu, konkretno stilsku odrednicu »vulg« za *vulgar*. Na kraju rječnika dodan je i indeks geografskih i ličnih imena, uz potrebna tumačenja.

O strukturi natukničkog članka nećemo ovdje detaljnije govoriti jer ćemo se time baviti u drugom dijelu ovog rada, ali, u cjelini uzevši, valja napome-

³ O tome opširnije vidjeti u: Rudolf Filipović, *Englesko-hrvatske književne veze*, Liber, Zagreb, 1972.

⁴ Uz senjsko postoji i američko izdanje tog rječnika, koje je više puta preštampano.

⁵ *Modern Language Review*, sv. 2, siječanj 1907, str. 193.

nuti da je Lochmerov rječnik, bez obzira na njegovo pionirsko mjesto u našoj englesko-hrvatskoj leksikografiji, vrijedno i stručno rađeno djelo. To se odrazilo i u izboru građe, što u mnoštvu zahtjeva što ih je sastavljač sebi postavio razumijeva i nimalo jednostavan kompromisni pristup. Rukovodio se, po svemu sudeći, nastojanjem da izbjegne preopširnost i da ne opteretiti rječnik suviše stručnim izrazima (osim pomorske terminologije), a da istodobno ne zanemari ni kolokvijalni govor, s jedne strane, odnosno mogućnost konzultiranja rječnika pri čitanju starije literature, s druge strane. Lochmeru je, konkretno, pošlo za rukom da nastojanje za suvremenosti, u sadržajnom i formalnom smislu, i udovoljavanjem praktičnim potrebama pomoraca i iseljenika, kojima je rječnik ponajviše bio namijenjen, sretno ujedini sa željom da to djelo što uspješnije posluži i širokom krugu hrvatske kulturne javnosti. Drugi istaknuti anglist toga vremena Vladoje Dukat u svom osvrtu na prve sveščice rječnika formulira ovu kvalitetu kao pohvalnu težnju sastavljača da rječnik učini »ekstenzivno što prostranijim«, a da pri tom »intenzivno tumačenje ne strada«⁶. S distance od osamdesetak godina moglo bi se, razumljivo, govoriti o stanovitim sastavljačevim propustima, ali takva kritičnost postaje sasvim neumjesnom kad se prisjetimo da mnogi englesko-hrvatski rječnici nastali i više desetaka godina nakon Lochmerova nisu ni približno udovoljili kriterijima uspostavljenima tim djelom. Ukratko, vrlo sretno balansiran izbor leksičkog materijala, podjednako lijeve i desne strane rječnika (tj. natuknica i njihovih prijevodnih ekvivalenata), serioznost leksikografskog pristupa koju on odražava te okrenutost živim i praktičnim potrebama svoga vremena i danas zaslužuju pohvalu.

2. Aleksander Lochmer, *Džepni rječnik hrvatskoga i engleskoga jezika s točnim izgovorom svake riječi*, A. Hartman, Pučko izdanje, Zagreb, 1911, 230 str.

Veliki Lochmerov *Englesko-hrvatski rječnik* nije i njegov najstariji leksikografski rad (jer premda je počeo izlaziti već 1895. godine, kao cjelovito djelo objavljen je tek 1906). Svoj je prvi leksikografski doprinos taj svestrani lingvist dao u sklopu udžbenika *Laki način engleski bez učitelja u kratko vrijeme naučiti razumijevati i govoriti* (tiskanoga 1903). Taj je dodatak udžbeniku sasvim sigurno i njegov najvredniji dio, a ujedno i prvi veći hrvatsko-engleski rječnik u našoj nastavnoj literaturi. Ondje je na 74 strane dano oko 7 000 riječi hrvatskog jezika s engleskim ekvivalentima. Lochmer je, čini se, namjeravao objaviti kompletniji hrvatsko-engleski rječnik, ali smrt ga je u tome spriječila. Ipak je i taj rječnik, opsegom skroman i izvorno samo dodan udžbeniku, nesumnjivo bio od koristi mnogim generacijama, jer se sličan rječnik nije u nas pojavio sve do sredine stoljeća. Stoga nije čudno što je zagrebački nakladnik Hartman 1911. godine taj rječnik objavio kao samostalnu knjižicu pod naslovom *Džepni rječnik hrvatskog i engleskog jezika*, priključivši mu i prilog o izgovoru iz udžbenika *Laki način* ... Međutim, izdan je bez Lochmerova odobrenja, jer ga on, vjerojatno, nije smatrao dovršenim ni dovoljno dotjeranim za objavljivanje. Jezik natuknica prilično je nepročišćen, a leksikografska prezentacija svedena je na elementarnu razinu. Danas o tom rječniku ima smisla govoriti samo kao o pionirskom djelu hrvatsko-engleske leksikografije, a Lochmeru bismo učinili nepravdu kad bismo

⁶ V. Dukat, *Rječnik englesko-hrvatski*, »Nastavni vjesnik«, knj. IV, Zagreb, 1896, str. 339-345.

o njegovim leksikografskim sposobnostima sudili na temelju tog uzgredno izrađenog rječnika čija je vrijednost bila znatno veća u sklopu čitanke.

3. Francis A. Bogadek, *Najveći hrvatsko-engleski i englesko-hrvatski rječnik s točnim izgovorom svake riječi*, J. Marohić, Pittsburgh, 1917, 212 + 206 str.

O praktičnoj potrebi za englesko-hrvatskim rječnikom svjedoči i činjenica da se već 1917. godine u SAD pojavilo novo leksikografsko djelo tih dvaju jezika, motivirano željom da posluži velikom broju naših iseljenika. Sastavljač je tog englesko-hrvatskog rječnika odvjetnik Bogadek, Hrvat koji je tada već petnaestak godina živio u Sjedinjenim Američkim Državama. Iako nije imao nužne lingvističke i leksikografske naobrazbe, on je u svoje slobodno vrijeme prionuo na pisanje tog rječnika imajući, kako kaže u predgovoru, »na umu veliki broj Hrvata, Srba i Slovenaca, kojima je stalo do točnog pisanja i izgovora, kao i značenja engleskih riječi«. Potreba je za takvim djelom doista bila izražena jer su naši doseljenici bili prepušteni sami sebi, što je iskusio i Bogadek. Zato on, kako kaže u predgovoru, nije žalio ni truda ni žrtava, jer je bio svjestan da će rječnik »biti od neprocjenjive vrijednosti svim Hrvatima, Srbima i Slovencima, to više što će biti od jednake vrijednosti i jednima i drugima, jer su jedan narod sa tri imena, koji se služi jednim jezikom«.

Da bi povećao praktičnu vrijednost rječnika, autor u oba dijela uvrštava posebne dodatke, npr. »Tumač k izgovoru«, u kojem nastoji kontrastivno opisati glasove obaju jezika, zatim rječnik ptica i peradi, životinja, kukaca i leptira, riba, zmijsa i gmazova, vodozemaca, dragog kamenja, ruda, biljaka, cvijeća, trava, žitarica, drveća, voća i povrća, krsnih imena, imena zemalja, država SAD, glavnih i rednih brojeva, itd.

Hrvatsko-engleski rječnik opseže 212 stranica, a englesko-hrvatski 206, i svaki sadrži oko 20 000 natuknica. Opsegom je to prvi ambiciozniji hrvatsko-engleski rječnik, ali napredak u odnosu prema Lochmerovu nedorađenom džepnom rječniku nije ni približno u skladu s povećanjem opsega. Potaknut plemenitim namjerama, Bogadek je preuzeo zadatak kojemu nije bio dorastao.

4. Francis A. Bogadek, *Novi englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski rječnik*, J. Marohić, Pittsburgh, 1926, (VII +) 531+497+46 str. (2. izd. 1944, 3. izd. 1950, G. E. Stechert & Co., New York)

Usprkos njegovoj skromnoj kvaliteti, interes za Bogadekov rječnik očito je bio znan, a pratila ga je i prilična reklama, jer se već nakon nekoliko godina autor odlučuje na izradu i objavljivanje znatno proširenog *Novog englesko-hrvatskog i hrvatsko-engleskog rječnika*. Sastavljač želi biti što praktičniji pa rječniku dodaje i pedesetak strana raznih dodataka, među ostalim i »Kratku gramatiku engleskog jezika« i »Pitanja i odgovore za molitelje američkog građanstva«. Rječnik je u američkoj štampi bio pozdravljen dobrodošlicom, ali naši su ga stručnjaci dočekali s više kritičnosti i manje entuzijazma, promatrajući ga prije svega kao stručni lingvistički rad. Zanimljivo je zabilježiti kritički stav kojim je Milan Drvodelić to djelo popratio u našoj štampi. Ovaj je rječnik, ističe on, osvanuo kod nas uz veliku američku reklamu, pa on

smatra svojom dužnošću da »upozna javnost, posebno đaštvo, s kakvoćom ove knjige«. »Autor je podrijetlom kajkavac, a zvanjem američki advokat. Oboje se zrcali u njegovu djelu«, tvrdi Drvodelić i dodaje kako je pregledavajući rječnik »našao da je autor ne samo lakoumni amateur, nego da nema pojma o leksikografiji, a što je još najgore, da ne poznaje samo svoj vlastiti jezik nego ni engleski«. Tako oštar stay Drvodelić argumentira navođenjem mnogih pogrešnih i nepotpunih prijevoda, turcizama, dijalektizama i vlastitih kovanica. Predbacuje mu upotrebu »mutnih i zastarjelih ... engleskih riječi koje neće niti Englez razumjeti«, nedostatak mnogih svakodnevnih izraza, nenavođenje rekcije, potpuno izostavljanje frazeologije te opću površnost u radu. Osvrće se i na loš i neekonomičan raspored građe i prostora. Ta je knjiga, zaključuje Drvodelić gotovo u patetičnom tonu, »puna balasta, zastarjelih riječi i značenja, ... pogrešnih i do gluposti i besmislice krivih značenja; nadalje loše hrvaštine i neznanja piščeva, površnosti i potpunog nepoznavanja najprimitivnijih pojmova leksikografije. Ona je prava pravcata riznica netočnosti i kao takova apsolutno nepouzdana i za one koji uče jezik upravo pogibeljna.«⁷

Navodimo, umjesto komentara, Drvodelićev osvrt jer smatramo vrijednom pažnje činjenicu što se u doba kad je naša englesko-hrvatska leksikografija praktično još u povojima javlja tako zreo, kompetentan te stručno i znanstveno strog i domišljen odnos prema leksikografskoj problematici.

5. Milan Drvodelić, *Englesko-hrvatski rječnik*, Št. Kugli, 1946, 768 str. (Ostala izd.: 1. izd. Školska knjiga, 1954, 976 str.; 2. izd. *Englesko-hrvatsko-srpski rječnik*, 1962, 1104 str, prer. Ž. Bujas; 3. izd. 1970, (8+) 1198 str., prer. Ž. Bujas; 4. izd. *Englesko-hrvatski ili srpski rječnik*, 1973, (8+) 1161, prer. Ž. Bujas; 5. dopunjeno izdanje 1978, (VIII+) 880 str., prer. Ž. Bujas; 6. izd. 1981.)

Milan Drvodelić, jedan od najznačajnijih anglista i filologa svoga vremena, svoju je leksikografsku koncepciju prezentirao u obliku *Englesko-hrvatskog rječnika*, objavljenoga 1946. godine.⁸ Taj se opsežni leksikografski rad (kasnije još znatno proširen) temelji na razrađenim suvremenim lingvističkim i leksikografskim načelima, a koncipiran je kao univerzalno pomagalo u svim oblicima dvojezične prakse, nepodređeno isključivo praktičnim ciljevima.

Po izobrazbi slavist i klasični filolog, Drvodelić studira engleski jezik na Zagrebačkom sveučilištu (kao Lochmerov student), a specijalizira se u Londonu i Grazu. Autor je brojnih studija s područja germanske filologije, većeg broja udžbenika, a bavio se i prevodilačkim radom. Drvodelićevo suvereno lingvističko i filološko obrazovanje osobito je došlo do izražaja u njegovu leksikografskom radu. Drvodelićev *Englesko-hrvatski rječnik* doživio je više izdanja, a u II, III, IV i V izdanju znatne je dopune i izmjene unio Željko

⁷ Milan Drvodelić, *Jedna knjiga riznica netočnosti — F. A. Bogadek 'Novi englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski rječnik'*, »Novosti«, god. XX, br. 301, Zagreb, 1926.

⁸ Treba, svakako, spomenuti da taj rječnik nije prvi Drvodelićev leksikografski rad. Već 1927. on je objavio *Englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski rječnik — prilog knjizi Engleska gramatika*. Rječnik je tiskan kao fizički samostalno djelo, ali samo zbog praktičnih razloga nije uklopljen u *Englesku gramatiku za trgovačke i njima slične škole, te za samouke*. Po koncepciji, taj je leksikografski prilog sastavni dio udžbenika jer su u njemu »sadržane sve riječi što se nalaze u gramatici tj. u primjerima, vježbama i manjim štivima« (iz predgovora). Englesko-hrvatski dio tog djela ima 82 stranice, a hrvatsko-engleski samo 14. Rječniku je dodan kraći popis vlastitih i geografskih imena. Budući da taj rad nema karakter samostalnoga leksikografskog djela, nismo ga mogli ravnopravno uvrstiti u naš pregled.

Bujas koji je, ostajući u osnovi vjeran izvornoj koncepciji sastavljača, sistematskim preradama višestruko obogatio i osuvremenio postojeću leksikografsku materiju. Prerađujući rječnik u nekoliko faza (od II do V izdanja), Bujas je, kako kaže u predgovoru IV i V izdanju, »izvršio, uz proširenje i modernizaciju građe, temeljitu tipografsku reviziju sloga ... što je učinilo rječnik lakšim i pristupačnijim za čitanje«. Građa se sa svakom novom preradom osuvremenjivala i obogaćivala, pa se opseg rječnika neznatno povećao, što, »međutim, ni izdaleka ne ukazuje na stvarno proširenje građe. To 'unutarnje' proširenje omogućeno je vrlo opsežnim reorganiziranjem velikog broja natuknica, naročito onih najdužih, i to pretežno uklanjanjem brojnih ponavljanja i sustavnijim strukturiranjem natuknica.« Bujas je, također, obogatio rječnik mnogim novim natuknicama, među ostalima i velikim brojem neologizama. Nove natuknice, objašnjava prerađivač, »unijete su na račun arhaizama i riječi od pretežno povijesnog značaja, te zahvaljujući redefiniranju i skraćivanju postojećih natuknica«. Takvim intervencijama te povećanjem broja amerikanizama i uvođenjem kategorije briticizama (čime je postignuta realnija prezentacija engleskoga kao svjetskog jezika) rječnik je »učinjen maksimalno suvremenim i ažurnim s obzirom na svoj opseg«. Svoju ažurnost taj rječnik duguje i činjenici što se prerade i dopune temelje na njegovu sustavnom testiranju na suvremenim britanskim i američkim publikacijama i njihovu ekscerpiranju, jednom od elementarnih načela i najpouzdanijoj metodi moderne leksikografije. Tim je radom naša englesko-hrvatska leksikografija dobila jedno od fundamentalnih djela kojemu su osnovne kvalitete suvremeni leksički inventar, laka dostupnost informacije, homogenost djela kao cjeline i sretna ravnoteža u izboru leksika, što je izuzetno važno za takav rječnik »srednje kategorije«, koji obično nema više od 40 000 natuknica.

6. John Andrović, *New Pronouncing and Explanatory English-Croatian and Croatian-English Dictionary*, Mudrost, Zagreb, 1947, 240 str. (2. izd. 1949)

Već godinu dana nakon Drvodelićeva *Englesko-hrvatskog rječnika*, dakle 1947. godine, hrvatska je javnost dobila još jedan englesko-hrvatski rječnik. Sastavljač Ivan Andrović aktivni je suradnik mnogih časopisa, književnik i prevodilac, autor brojnih djela s historijsko-političkom tematikom. U leksikografiji se istakao talijansko-slovenskim i talijansko-hrvatskim rječnikom, koji su u našim i talijanskim stručnim krugovima dočekani brojnim pohvalama.

Androvićev interes za anglistiku rezultirao je već 1925. godine udžbenikom *Praktična metoda za učenje engleskog jezika*. On je već tada namjeravao objaviti opsežniji rječnik engleskoga jezika, ali, kako kaže u predgovoru kasnijeg rječnika, »prilike nisu tom pothvatu bile sklone« pa je udžbeniku priložio samo opsegom skroman priručni rječnik. Svoju je namjeru ostvario tek dva deset dvije godine kasnije, a već 1949. godine izlazi i drugo, dopunjeno izdanje, prošireno brojnim dodacima. Prezentacija građe suvremena je i ekonomično strukturirana, frazeologija je reprezentativno zastupljena, a predgovor rječnika također upućuje na lingvističku izgrađenost autora te domišljenu leksikografsku koncepciju i svijest o potrebi dosljedne razrade i primjene metodologije. Rezultat je stručno i kompetentno djelo i šteta je što

je ostalo tako skromno opsegom, posebno njegov hrvatsko-engleski dio. Upravo zahvaljujući tom dijelu, Androvićev je rječnik u vrijeme kad je izišao bio najstručnije kompiliran rječnik te vrste. Međutim, u cijelosti gledano, to je djelo bilo previše ograničenog informativnog potencijala da bi se moglo održati u trajnijoj upotrebi.

7. Milan Drvodelić, *Hrvatsko-engleski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1953, (8+) 940 str. (2. izd. *Hrvatsko-srpsko — engleski rječnik*, 1961, (9+) 912 str., prir. L. Spalatin; 3. izd. 1970; 4. prerađeno i dopunjeno izdanje 1978, *Hrvatsko ili srpsko-engleski rječnik*, (4+) 847 str., prer. Ž. Bujas)

Sedam godina nakon prvog izdanja njegova *Englesko-hrvatskog rječnika*, 1953. godine, Milan Drvodelić objavljuje svoj drugi značajni rad s područja anglistike, do danas najiscrpniji i najopsežniji hrvatsko ili srpsko-engleski rječnik.

Prvo izdanje sadržavalo je približno 50 000 natuknica, frazeološki vrlo dobro obrađenih. Drugo izdanje priredio je za štampu Leonardo Spalatin, neznatno smanjivši opseg rječnika manjim reorganizacionim zahvatima, a treće je izašlo bez izmjena. Rječnik je u tom obliku punih dvadeset i pet godina ispunjavao ulogu fundamentalnoga hrvatsko-engleskoga leksikografskog djela, i potreba za njegovom temeljitom preradom i ažuriranjem bivala je sve izraženija. Tom je poslu pristupio Ž. Bujas, koji je izuzetno uspješno preradio Drvodelićev *Englesko-hrvatski rječnik*, pa je 1978. godine izašlo 4. izdanje u kojem je 30 000 natuknica prerađeno, većim ili manjim zahvatima, te dodano još 11 000 novih natuknica. Tipografskom revizijom sloga, razrađenim sustavom uputnica i ekonomičnošću prezentacije dobiven je suvremen, efikasan i reprezentativan rječnik. Tabelačno izloženi rezultati formalne analize, koje donosimo u drugom dijelu ovog članka, djelotvornije će ilustrirati dotjeranost koncepcije i metodološkog pristupa.

8. Josip Petrović, *Hrvatsko-engleski, englesko-hrvatski rječnik*, Tehnička knjiga, Zagreb, 1953, 263 str.

U isto vrijeme kad i Drvodelićev rječnik izdano je još jedno djelo s područja englesko-hrvatske leksikografije, ali mnogo skromnije opsegom i prezentacijama. Svojim *Hrvatsko-engleskim, englesko-hrvatskim rječnikom* džepnog formata Josip Petrović namjeravao je, zacijelo, udovoljiti sve većoj potrebi za sasvim priručnim, moglo bi se reći đačkim rječnikom koji bi mogao suvremenije i funkcionalnije poslužiti početniku. Hrvatsko-engleski dio na 80 stranica donosi, zapravo, samo grubu listu nedovoljno selektivno izabranih riječi, dok englesko-hrvatskom dijelu sastavljač posvećuje znatno više prostora i pažnje u smislu obrade i ilustracije natuknica. Uočljiva neskladnost dvaju dijelova rječnika ne odražava se samo na razini prezentacije leksikografske građe, već i u njezinu izboru. Na primjer, neki prijevodni par u englesko-hrvatskom dijelu rječnika to vrlo često neće biti i u obratnom rječniku. Taj hrvatsko-engleski rječnik, ukratko, znači neznatan napredak u odnosu prema Lochmerovu džepnom rječniku, na kojem se vjerojatno i temelji, pa nije, u cijelosti, mogao biti suviše koristan onima kojima je bio namijenjen.

9. Rudolf Filipović — Berislav Grgić — Karla Cizelj — Vera Mosko-
vić — Viktor Ratnik — Leonardo Spalatin — Roman Šovary — Borka
Tomljenović — Marijan Urbany, *Englesko-hrvatski rječnik*, Zora, Za-
greb, (XVII+) 1430 str. (2. izd., s dodatkom, 1959, (XXI+) 1454 str.;
3. izd., s proširenim dodatkom, *Englesko-hrvatskosrpski rječnik*, 1963,
(XXI+) 1467 str.; 4. izd., s proširenim dodatkom 1966, (XXI+) 1467
str.; 5. izd. 1970; 6. izd. *Englesko-hrvatski rječnik*, 1971; 7. izd. *Engle-
sko-hrvatski ili srpski rječnik*, 1974; 8. izd. 1975; 9. izd. 1977; 10.
pre-rađeno i dopunjeno izd. 1980. prerađili Željko Bujas, Rudolf Filipović,
Vladimir Ivir, Karla Cizelj, Leonardo Spalatin, Marijan Urbany, u re-
dakciji R. Filipovića, Školska knjiga i Grafički zavod Hrvatske,
(XVIII+) 1435 str.)

Najveći pothvat na području, englesko-hrvatske leksikografije jest opse-
žni (u našim relacijama gotovo enciklopedijski) Englesko-hrvatski rječnik
koji je rezultat dugogodišnje suradnje tima stručnjaka s prof. dr R. Filipo-
vićem na čelu. Rječnik je obuhvaćao 1165 stranica, a u prvom izdanju, s broj-
nim dodacima, 1430 stranica. U tom je obliku, samo uz dodatak i njegovo st-
novito proširenje, rječnik u toku gotovo 25 godina doživio devet izdanja.

Inicijativa za takvo djelo javila se, kako u predgovoru prvog izdanja kaže
urednik, već tridesetih godina, kad je postalo jasno da bi preštampavanje tada
već pola stoljeća starog Lochmerova rječnika bilo bespredmetno te da ni
njegovo revidiranje nije pravi put do suvremenoga leksikografskog djela u
skladu s potrebama vremena. Takav je rječnik ostvaren tek nakon dvadese-
tak godina, a cilj sastavljača nije bio samo iscrpni englesko-hrvatski rječnik,
već i univerzalni priručnik za engleski jezik koji će čitaocu, uz vokabularsko-
leksičke, pružiti informacije i na drugim nivoima dvojezične upotrebe. Tako
ambiciozni zadatak nužno je pretpostavio kompromisan pristup, pa je tako,
s jedne strane, rječnik bio opskrbljen većim brojem sažetih dodataka (među
ostalim, kratkom fonetikom i gramatikom engleskog jezika), a u pogledu iz-
bora leksičkog materijala trebalo je, s druge strane, u »korporu« od gotovo
100 000 riječi i fraza uspostaviti ravnotežu između svakodnevnoga i kolokvi-
jalnoga; literarnoga i, naposljetku, jezika raznih struka. Autori su uglavnom
uspjeli ostvariti potrebnu ravnotežu, a razrađena leksikografska metoda omo-
gućila je iscrpnost i preglednost prezentacije, bez obzira na stanovite nedo-
sljednosti koje se nužno pojavljuju u djelu takva opsega. Tokom dvadeset i
pet godina, koliko je rječnik uspješno opstojao u gotovo nepromijenjenom
obliku, iz razumljivih je razloga, jezičnog i nejezičnog karaktera, rasla potre-
ba za prerađom i dopunom rječnika. Dugo najavljivana revizija vrlo je teme-
ljito i sveobuhvatno provedena u 10. izdanju te je, prema riječima redaktora
R. Filipovića, revidirano oko 40% cjelokupnog teksta. Prerađen je i dopunjen
izbor riječi i fraza, moderniziran izgovor natuknica, a uvedena su i nova zna-
čenja i, po potrebi, prerađena postojeća. Izostavljen je dodatak (osim »En-
gleskih i američkih kratica«, »Izgovora vlastitih i geografskih imena« i »Ne-
pravilnih glagola«), koji je u suvremenom obliku rječnika i uz postojeću struč-
nu literaturu postao balast. Tako je u novoj reviziji, zahvaljujući, uz navedeno,
i konzekventnijoj prezentaciji materije, to djelo doseglo izvornu zamisao sa-
stavljača i redaktora te preraslo u suvremen, reprezentativan leksikografski
rad, enciklopedijski formatom i sadržajem, kojem u našoj dvojezičnoj leksi-
kografiji u teoretskom i praktičnom pogledu pripada egzemplarno mjesto.

Na kraju ovog pregleda osvrnut ćemo se i na tri manja leksikografska djela što su se tokom posljednjih desetak godina pojavila u sklopu velike Langenscheidtove obitelji dvojezičnih rječnika.

10. Rudolf Filipović (urednik), *Englesko-hrvatskosrpski rječnik*, sastavili K. Cizelj, V. Ivir, D. Riffer-Maček, L. Spalatin, M. Urbany, Langenscheidtov džepni rječnik, I dio, Mladost, Zagreb, 1970, (XV+) 564 str. (ostala izdanja: 1977, 1979 i 1981)

Taj rječnik, po formatu »veći džepni« rječnik, objavljen je kao prvi dio zamišljene cjeline koju bi činio s odgovarajućim hrvatsko ili srpsko-engleskim rječnikom. Sastavljači su lijevu stranu preuzeli prema *Englesko-njemačkom Langenscheidtovu džepnom rječniku*, i uglavnom nisu odstupali od tog predloška, doista suvremenoga — kako u pogledu izbora leksičkih jedinica, tako i u pogledu njihove tehničke obrade. U njemu je sažeto obrađeno više od 30 000 natuknica. Tako ekonomično strukturiranje građe treba pripisati prije svega tzv. sustavu »grozdova« ili »leksičkih gnijezda«, karakterističnom za Langenscheidtove rječnike koji, ako i nije najpregledniji, omogućuje racionalno iskorištavanje prostora. Taj je rad dobar primjer kako se promišljenom obradom i pažljivim izborom građe može i nevelikim opsegom ostvariti pouzdan, suvremen rječnik velikog informativnog kapaciteta.

11. Sunita Bujas — Zvonka Filipović, *Englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski rječnik*, Langenscheidtov univerzalni rječnik (ur. Rudolf Filipović), Mladost, Zagreb, 1971, (XV+) 565 str. (ostala izdanja: 1977, 1981)

Tim smo djelom dobili suvremeniji, praktični džepni rječnik koji u svojoj kategoriji nesumnjivo znači napredak u odnosu prema djelima sličnog formata. Englesko-hrvatski dio oslanja se na *Langenscheidtov univerzalni englesko-njemački rječnik*, a hrvatsko-engleski na *Langenscheidtov univerzalni hrvatsko-njemački rječnik*, ali se Langenscheidtova osnova po potrebi mijenjala i modernizirala. Funkcionalna obrada natuknica omogućila je uvrštavanje oko 30 000 riječi iz obaju jezika, a izbor građe osniva se na svakodnevnim potrebama korisnika. Praktična je namjena potkrijepljena i dometanjem nekoliko preglednih, svrsishodnih dodataka.

12. Rudolf Filipović — Milan Moguš (urednici), *Hrvatskosrpsko-engleski rječnik* (sastavili Milan Moguš, Josip Vončina, Karla Cizelj, Vladimir Ivir, Colleen Riđanović, Midhat Riđanović, Marijan Urbany), Langenscheidtov džepni rječnik, II dio, Mladost, Zagreb, 1977, (XI+) 458 str. (ostala izdanja: 1979, 1981)

Rječnik predstavlja drugi dio prije objavljenog *Englesko-hrvatskosrpskog Langenscheidtova džepnog rječnika*. Lijevu su, hrvatsku ili srpsku jezičnu stranu, za potrebe svih dvojezičnih rječnika te serije, sastavili istaknuti kroatisti M. Moguš i J. Vončina. Posebno valja istaknuti i pozdraviti činjenicu što su na tom djelu, prvi put u povijesti englesko-hrvatske leksikografije, ravnopravno surađivali stručnjaci za oba jezika, jer takva je suradnja nužna pretpostavka suvremene i metodološki ispravne orijentacije u dvojezičnoj leksikografiji.

Koncepcija i oblik rječnika podudarni su s prvim dijelom, a valja naglasiti da se u njemu prvi put donosi izgovor, dakle akcentuacija hrvatskih natuknica, te da se uz natuknice bilježe eventualna paradigmatička odstupanja ili glasovne promjene. Takvim metodološkim postupkom rječnik ne samo što je dobio na informativnosti, već može, znatno djelotvornije od rječnika starijih koncepcija, poslužiti onima kojima hrvatski ili srpski književni jezik nije materinski.

Tim radom zaokružujemo pregled englesko-hrvatskih i hrvatsko-engleskih leksikografskih djela. Rječnicima u suvremenoj upotrebi posvetili smo manju pažnju nego što zaslužuju, ali oni koji se njima služe provjeravaju njihovu djelotvornost i kakvoću u svakodnevnoj praksi. Analiza strukture i prezentacije građe svakoga od navedenih djela, koju donosimo u drugom dijelu ovog prikaza, osvijetlit će, vjerujemo, i neke ovdje zanemarene aspekte naše englesko-hrvatske leksikografije.

(Završetak u sljedećem broju)